

метадам традыцыйнага выхавання з'яўлялася праца. Широка на Падзвінні выкарыстоўваліся і этнакультурныя сродкі выхавання: прыказкі, прымаўкі, жарты, казкі, песні, звычаі, традыцыі. Умоўна можна вылучыць наступныя накірункі ў традыцыйным выхаванні на тэрыторыі Падзвіння: працоўнае, разумовае, фізічнае, маральнае, эстэтычнае, рэлігійнае выхаванне. Аднак, у рэальным жыцці гэтыя накірункі непарыўна звязаны і ўключаны ў побыт. Таму асноўнымі прынцыпамі сямейнага выхавання з'яўляюцца: цесная сувязь з жыццём, улік узроставых асаблівасцей, непарушнасць і пераемнасць выхаваўчага працэсу. Бадай, самымі моцнымі фактарамі, якія паўплывалі на знікненне традыцый, з'яўляецца ўрбанізацыя і культурная глабалізацыя сучаснага грамадства. У выніку палявых даследаванняў знойдзена шмат прыкладаў захавання старажытных прыёмаў і метадаў, сродкаў выхавання, догляду і лячэння дзяцей, забабонаў, павер'яў, рытуальных дзеянняў, якія практыкуюцца ў XX – пач. XXI ст., а вядомы яшчэ з кан. XIX ст.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Ракава Л.В. Эвалюцыя традыцый сямейнага выхавання беларусаў у XIX – XX стст. / Л.В. Ракава. Мінск : Бел. навука, 2009. 311 с.
2. Нездемковская Г.В. Актуальныя праблемы развіцця этнапедагогікі на сучасным этапе / Г.В. Нездемковская // Мир образования – образование в мире. Науч.-метод. журн. 2010. № 1. С. 66–73.
3. Якубінская А.Д. Традыцыйныя спосабы і сродкі сацыялізацыі дзяцей у беларускіх сялян у другой палове XIX – першай палове XX стагоддзяў: аўтарэф. ... дыс. канд. гіст.наук, 07.00.07 / А.Д. Якубінская ; БДУ. Мінск, 2009. 22 с.
4. Этнаграфія Беларусі: энцыкл. / рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. Мінск : Беларус. сав. энцыкл., 1989. 575 с.

Н.В.Сівіцкая (Мінск, Беларусь)

БЕЛАРУСКІЯ НАРОДНЫЯ МЕТАДЫ НАВУЧАННЯ МОВЕ І ВЫХАВАННЯ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕННЯ

У артыкуле разглядаюцца метады навучання мове і культуры маўлення ў этнапедагагічнай стратэгіі беларусаў. Праведзены аналіз народных традыцый, якія з'яўляюцца вызначальнымі для выбару этнапедагагічных сродкаў, формаў і метадаў адносна суб'екта выхавання.

Ключавыя словы: *этнапедагагічная стратэгія, сацыялізацыя, культура маўлення, народная культура, народна-педагагічныя метады.*

Этнапедагагічная стратэгія беларусаў, пад якой разумеецца сінкрэтычная сукупнасць выхаваўчых прынцыпаў, формаў і метадаў у комплексе з

народнымі ведамі, звычаямі і традыцыямі, мэтанакіравана падключалася да працэсу фарміравання асобы з самага пачатку існавання чалавека і патрабавала выбудоваць выхаваўчы працэс у адпаведнасці з узроставымі і індывідуальнымі асаблівасцямі асобы.

Залогам паспяховай сацыялізацыі асобы і яе наступнай арганічнай інтэграцыі ў традыцыйны соцыум лічылася валоданне мовай і правільным маўленнем. Навучанне мове і выхаванне моўнай культуры было адным з важных момантаў у працэсе выхавання асобы ў традыцыйнай беларускай культуры, у якім былі задзейнічаны наступныя народныя метады [1, с. 112].

Метады выхавання з'яўляліся пераважна сямейнымі, аднак грамадства таксама прымала ўдзел у фарміраванні асобы з дапамогай мэтанакіраванага ўздзеяння: праз выхаванне ў полі грамадскай традыцыі.

З моманту нараджэння практыкавалася непасрэднае вербальнае ўздзеянне на асобу праз выкарыстанне твораў малых фальклорных жанраў (песні-кальханкі, пацешкі і т. п.), а таксама вусны народны дыскурс. Гэта значыць, што з нованароджаным пачыналі размаўляць з першых дзён яго жыцця і спяваць яму няхітрыя песенькі.

Эмпірычныя дадзеныя сведчаць аб тым, што ў традыцыйнай практыцы навучання мове было прынята размаўляць з нованароджаным з першых дзён яго жыцця, паколькі лічылася, што гэта ўплывае на хуткае засваенне актыўнага лексічнага запасу, і, адпаведна, хуткаму навучанню маўленню.

Пазней шырока выкарыстоўваўся метады нагляднага навучання: выхаванцу паказваюць на прадмет, называючы яго, затым прапануюць альбо паказаць на яго самастойна, альбо паўтарыць слова. Такім чынам адбываецца пашырэнне слоўнікавага запасу і засваенне арфаэпічных нормаў мовы, прычым пры навучанні арфаэпічных нормам практыкуецца агрэсіўна-наступальная тактыка.

Пры навучанні моўнай культуры ў народнай традыцыі шырока ўжываўся метады комплекснага ўздзеяння, гэта значыць, што выхаванне моўнай культуры ажыццяўлялася ў комплексе з духоўным і этычным выхаваннем і развіццём асобы. Вялікая роля адводзілася выкарыстанню фальклорных твораў-казак, былічак, легенд і т. п. Вось, напрыклад, пацешка, якая, з аднаго боку, служыць для забавы дзіцяці, але з другога – вучыць правілам бытавых паводзінаў:

- *Сіка-сіка, падай лыка.*
- *Нашто лыка?*
- *Пугу віць*
- *Нашто пуга?*

– Сіку біць¹³.

Альбо пацешка, якая вучыць правілам абрадавых паводзін:

Верабейка памёр, яму вечны пакой.

А лісіца галасіла,

Муха клёцкі мясіла,

Камар дошкі часаў,

Мядзведзь ямку капаў,

Верабейку хаваў¹⁴.

Або пацешка, якая развівае пачуццё патрыятызму:

Жылі ў бацькі тры сыны,

Усе тры звалісь Васілі.

Адзін лаціц пляце, другі дровы сячэ.

Трэці сядзе на камені,

Дзержыць дудку на рамені.

«Ах ты, дудачка мая,

Весялушачка мая!

Весяліла мяне ў чужой старане,

А чужая старана хлеба-солі не дала»¹⁵.

Шырока прымяняюцца метады гутаркі, тлумачэнні. Пачынаючы з 4 гадоў дзіцяці распавядалі казкі: спачатку кароткія, пра жывёл, далей больш доўгія – чароўныя і на сацыяльна-бытавыя тэмы.

Папулярным з'яўляецца метада дэманстратыўнай антрапатэхнікі. Знаходзячыся практычна ўвесь час побач з дарослымі, дзеці не толькі непасрэдна папаўнялі слоўнікавы запас і навучаліся валоданню ім у тых ці іншых жыццёвых сітуацыях, але і засвойвалі правільнае інтанаванне, расстаноўку акцэнтаў, спосабы вербальнага выражэння экспрэсіі.

У народнай традыцыі выкарыстоўваўся метада «моўнай правакацыі», як правіла, у комплексе з метадамі пакарання і адмоўнага прыкладу. Яму належала вядучая роля ў вырашэнні праблемы ўжывання дзецьмі нецэнзурнай лексікі. Па дадзеных эмпірычных назіранняў, гэты метада з'яўляецца застаецца актуальным па сённяшні дзень. Сутнасць яго заключаецца ў тым, што дзіцяці прапануецца паўтарыць услед за дарослым якое-небудзь нецэнзурнае слова, у выніку чаго ён неадкладна падвяргаецца насмешкам з боку дарослых.

Такім чынам, традыцыйныя народныя метады навучання мове і культуры

¹³ Асабістыя запісы аўтара.

¹⁴ Асабістыя запісы аўтара.

¹⁵ Асабістыя запісы аўтара.

мовы з'яўляюцца актуальнымі і на сённяшні дзень і могуць актыўна выкарыстоўвацца ў стратэгіі навучання дзяцей.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Беларусы : у 8 т. Т. 5: Сям'я / В.К.Бандарчык [і інш.]; рэдкал.: В.К.Бандарчык [і інш.]; Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нац. акад. навук Беларусі. Мінск : Беларуская навука, 2001. 375 с.

А.Дз. Якубінская (Мінск, Беларусь)

САЦЫЯЛІЗАЦЫЯ ДЗЯЎЧЫНКІ Ў ТРАДЫЦЫЙНЫМ ГРАМАДСТВЕ БЕЛАРУСАЎ

У артыкуле праведзены аналіз матэрыялаў другой паловы XIX – першай паловы XX стст., вылучаны асноўныя этапы і вызначаны асаблівасці сацыялізацыі дзяўчынкі ў традыцыйным грамадстве беларускіх сялян.

Ключавыя словы: *традыцыйная сацыялізацыя, дзяцінства, беларускія сяляне, школа мацярынства.*

Працэс сацыялізацыі чалавека пачынаецца з моманту нараджэння і працягваецца ўсё жыццё, ён суправаджаецца зменай яго сацыяльных статусаў, якія фарміруюць асобу чалавека. Самым важным у гэтым працэсе з'яўляецца вопыт, атрыманы ў дзяцінстве.

Уваходжанне дзяцей у традыцыйнае грамадства беларускіх сялян у другой палове XIX – першай палове XX стагоддзяў (традыцыйная сацыялізацыя) ажыццяўлялася пры дапамозе спосабаў і сродкаў сацыялізацыі, што залежаць ад традыцыйных узораў паводзін і светапогляду, пры іх дапамозе ажыццяўляецца перадача новаму члену супольнасці яе традыцыйных культурных каштоўнасцяў, а таксама набываюцца адпаведных сацыяльных роляў. Сістэма асноўных «стрыжнёвых» каштоўнасцяў, якія служаць падмуркам сацыяльных паводзінаў і мэтаў, да якіх імкнуцца людзі, з'яўляецца часткай іх традыцыйнай культуры і транслюецца з пакалення ў пакаленне.

Асноўнай мэтай сацыялізацыі дзяцей ва ўзросце ад нараджэння да 6–8 гадоў было фарміраванне паўнавартаснага члена сялянскай супольнасці шляхам іх далучэння да здаровага ладу жыцця. Таму асноўнымі спосабамі і сродкамі сацыялізацыі ў гэтым узросце, з'яўляліся традыцыйныя спосабы і сродкі забеспячэння здароўя дзяцей (аднолькавыя і для хлопчыкаў, і для дзяўчынак): культура кармлення і харчавання, спецыяльная вопратка немаўлят, спосабы прафілактыкі і лячэння дзіцячых хвароб, спосабы і сродкі для авалодання дзецьмі тэхнікай цела. Невялікія адрозненні існавалі